

Te Toa Takitini

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 67

HASTINGS

Mache 1, 1927

N.Z. MAORI LAWN TENNIS ASSOCIATION.

Kua tae mai te panui mo nga whakataetae tenihi ki Whanganui i te 16 ki te 21 o nga ra o Aperira.

Ko nga whakauru me tae atu ki te **Hekeretari, Box 102, Wanganui** i mua mai o te 31 o nga ra o Mache. Ko nga tangata e hiahia ana ki nga whakamarama, me tuku a koutou tono ki te Hekeretari.

HE TURE MO TENEI RA.

Kaua ahau e mahi i tetahi mahi e whakama ai ahau ina tupono mai a te Karaiti.

Kaua ahau e haere ki tetahi wahi e whakama ai ahau ina tupono mai a te Karaiti.

Kaua ahau e whakahua i tetahi kupu e whakama ai ahau ina tupono mai a te Karaiti.

“KUA TATA TE ARIKI” (Piripai 4. 5.)

I TENEI RA.

He Himene.

1. E Ihu ka inoi ahau
Ki a Koe ra.
Tiakina kei hara au
I tenei ra.	3. Kia Whakarongo tonu au
Ki tou reo.
Meinga ahau hei pononga
I tenei ra.
2. Meinga ahau kia mahi nui
Kia inoi
Kia atawhai, korero pai
I tenei ra.	4. Kei whakahuatia e ahau
He kupu he.
Tiakina aku ngutu
I tenei ra.

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e te Herald Office,
Tennyson Street, Napier, H.B.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

TE TOA TAKITINI.

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reia "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

548

TE TOA TAKITINI

Mache 4, 1927

TE TAKE MO TE PIHOPA MAORI.

(He Patai.)

Kua nui nga korero kua whakapaukima kua tuituhia mo te take Pihopa Maori, a, kaore pea he korero i te ngaro, na wai ra kua tautohe te ahua. I te tanga o te pepa o Tihema he nui nga take tautoko a Ngatimaru i te Pihopa pakeha; kaore i tirohia e ratou nga korero a Apirama Ngata ratou ka etahi atu. Ko te kahaunga o te tautoko i te pakeha kei te pito whakararo o te motu nei, ara kei te pihopatanga o Akarana hui mai ki a te Arawa, engari i te hui i Tikitiki kaore he tangata i whakahe i te motini me Maori ano he Pihopa mo taua. E tika ana pea nga kupu i te hui i Poneke na te Akepihopa i whakatahuri ki tona hiahia nga mema o tona takiwa. Ko te pito whakarunga, ara ko nga pihopatanga o Waiapu o Poneke kotahi ano te whakaaro he Maori. Na konei au i ki ai kua tautohe te ahua ara kua pakaru te iwi Maori mo tenei take. Mehemea e taera me whakatu kia tokomua nga pihopa me pakeha mo te pito whakararo me Maori mo te pito whakarunga kia rite ai te hiahia o te hunga pirangi pakeha o te hunga pirangi Maori.

Ki taku titiro ano ko te ao hou kei te whai ko te Pihopa Maori ara ko te nuinga o nga tamariki matau o te iwi Maori, a ko te ao awahito kei te whai ki te pakeha. I mahara au mo te ao awahito pea e pupuri to taua Maoritanga, a ko nga tamariki i popatin nei ki nga whare wananga o te pakeha e rere ki te pakeha Otira ko te ahua tenei o te ao hou i nga wahi katoa o te ao, ara he awahi i a ratou ano me Apirama Ngata ratou ko ona hoa e pupuri nei ki te kiri o ratou tipuna. Ki ta Apirama ki ko te Maori ande e mohio ki te ngakau o te Maori; ki ta Reweti Kōhē me Maori hei Pihopa kia oho ai te iwi Maori kia manaakitia ai kia kore ai e koroukoretia; ki ta Pine Tamarangi mo te iwi Maori te Pihopa ahua mo te pakeha, kaati waiho i ta te Maori i hiahia ai; ki ta Kingi Tahiwi ahua i te mea ko te matauranga kareti te mea tino nui e rika ai te tangata hei pihopa engari ko te ahua o te tangata; i ki a Takuta te Rangihirua i te hui i Tikitiki e mēingatia ana te Maori e te pakeha hei arawhata pikitanga mona kinga turanga teitei i tautoko ano a Kapene Piti i te iaha Maori, a kei te mohio au ki etahi atu tamariki matau ko ta ratou nei he Maori. Ko te tino nuinga o nga kaumatua o te pito whakarunga e hiahia ana ki te Maori.

Ki a au nei ko te tohu o waho e kītea ana o te motuhaketanga o te hahi Maori ko te tu mai he Maori te Pihopa; tena ko te

wehe i a taua he pihopatanga ke a ka uaki mai he pakeha he pihopa, ano he whakatu pirihiama hei tiaki i a taua kei tutu. Me te mea nei kaore te pakeha i te tutu. He tini te pakeha kaore i te whakapono ki te Atua; ko ta ratou whakahua i te ingoa o Ihu Karaifi he kohukohu. He tokomaha nga pihopa pakeha kua kotiti ke i te whakapono tawhito.

Me toro aku patai inaianei he whakautu ma te hunga e whakahawea nei ki te Maori:—

(1) He aha nga mahi a te pihopa e kore e taea e te Maori?

(2) He aha to tatou raruraru ina kore e wehea he Pihopatanga mo tatou, ko te pihopa he pakeha?

He hia hia ano toku kia toroa e te taha pirangi pakeha tenei patai hei whakahoki ma Apirana Ngata maku noa ranei:—

He aha nga mea e taea e te pihopa Maori e kore e taea e te pihopa pakeha?

He maha nga take a "Ngatimaru" i whakatakoto ai hei tautoko i toia hiahia ki te pihopa pakeha, a i te mea kua roa rawa enei korero kia potopoto noa te whakautu.

(1). Ki te tu he Pakeha he pihopa e kore e taea te ki he tangata tino matua he tangata tino pai, no te mea e kore nga tangata nunui o te pakeha e whakaae hei pihopa mo te Maori, a ko te pakeha pea e tu hei pihopa mo te Maori he tangata kua parau e te pakeha. He minita o te hahi Maori inaianei kua puta i nga whakamatautauranga kaore nei ano tetahi minita pakeha kia puta. Kua e whaka rawatia ko te matauranga i o Apirana Ngata, he ruarua nga pakeha pera me ia. Kaore hoki a Ngatimaru i te whakaae ki nga kupu a Apirana.

(2). Ko te tino ako pai i te mahi, ko te mahi i taua mahi, ko te tino ako pai i te mahi pihopa ko te mahi i te mahi a te pihopa me he mea ra te tangata he tangata matua he tangata pai. Ko tetahi o nga tino pihopa nunui o te ao ko Aporohei ebara i te minita i toia karungatanga ai.

(3). Kua e wehi ki nga kupu whakawehi e mea nei ki te kore e tu he pakeha ka patua to taua pihopatanga. Patu ana, patu ana. Kaore to ao hou e wehi i te tangata a he tino kawa ki te ao hou tenei mea te mana motuhake. Ko te iwi nui te Hahi o enei ra.

(4). Mehehehe he tika me whakamatautau rawa te Maori e tika ai hei pihopa he mea pai me pera ano nga pihopa pakeha. E kore e taea te mea me mutu mai te pihopa pakeha i te rima tau ka whakatu ai he Maori he Pihopa. E ahei te pakeha te tu pihopa mo te 50 tau me te tatari ano te Maori.

(5). He aha te pai o te tamaiti matua te tu hei minita kaore nei he wahi mo toia matauranga, kaore nei te Maori ano e pirangi ki te Maori hei Pihopa? Kaati ko nga tangata pirangi pakeha hei pihopa e tu hei minita.

He nui nga tangata Maori kua kite au pai ke atu rafanua ki piki te pakeha i to ratou kite au i te Maori ano e piki ana.

Kaore he kura pihopa; ka mutu ano te kura ko te mahi

ninita tonu. He poto noa iho te akonga a te Karaiti i nga Apotoro, a Paora ranei i a Timoti raua ko Taituba; E ki ana a Ngati-Maru ka nuku atu nei i te 100 tau te urunga o te Iwi Maori ki te whakapono kaore ano he Maori tofika kotahi hei pihopa. Akae nei pea e taea te mano tau ka penei ano he korero mo ratou.

I taia i te Namb 62 etahi kupu matau a te pakeha ara a Hakipia. Anei ana kupu:—

He tai ano kei nga hanga a te tangata;
Ki te maanu i tai kato e u ki te waimarie;
Ki te kore, ko te rerenga roa i tenei ao
Kei nga wahi papaku kei nga raru nui.

Na e ki ana a Apirama Ngata ratou ki omu hua tokomaha, kua tae tenei ki te wa tika hei kokiritanga mo te Pihopatanga Maori me tona pihopa Maori, a ki te kore e kokiritia inaianei ka hapa a ko te mutunga he oke i nga wahi papaku, he tamia e nga raru nui.

Ka mutu ano pea to taua tatanga atu ki te pihopa Maori. Kua roa rawa tenei te wa e ngote ana te Hahi Maori i te u, kua pakarikari inaianei, e tika ana kia kai i nga kai maro.

Heoi ra

Na Te Ao Hou.

PIHOPA MAORI.

E whai ana i muri o nga whakamarama mo te taonga i onokia ki roto i nga whare-karakia raupo, i tuihuhia ki runga i te papa kikokiko o te ngakau whakapono o tatou koroua. Kuanuku atu tenei i te rau tau, kua taea te pakaritanga, he wa hauhake tenei.

Kei te pai noa iho te ture. I whai tonu te ture i runga i te kaupapa motuhake, haunga ia te ingoa pihopa Maori, pakeha. I whanau ake tona i te ruurua o nga whakaaro; i pohohe i te nui o te kai-ngakau ki tenei taonga, me te titiro atu ki te wehi o nga whakamarama e mukua atu ai te ture pihopa Maori motuhake.

Kei te pai noa iho nga mahi e whakaarotia ana e kore e taea. Koia nei hoki te kaupapa ko te tumanako ki te wa o te mahi e taea i roto i te whakapono. Ma te tumanako e aki te mahi, a ma te mahi e kitea ai te koha, a ma te koha e tohutohu he mahi e nuku atu ai te pai.

Kua hapainga ra e koutou te mahi i roto i te ahi, te hoari a te kikokiko; e tangi mai ra nga toto o a tatou tamariki i roto i te oneone o te whenua o nga kupu whakaari. Ehara i te mea na to tatou kaha, engari na te kaha o te wairua i noho nui ki roto i a ratou, i whiti ai te ra ki te ao o te whenua i whanau ai ratou.

Kua titaritaria ra te whakapono e te ao. No te hoari a te Wairua enei ra. Kua parua te Atua ki muri. Kua waiho te Whakapono hei mounu. Kei te mahi te matauranga i te ika o tana aho. Ko te iwi kei nga ururua o nga whenua ke e porewarewa ana. He mahi hohonu rawa tenei ara te kimi i te

mea e ngaro ana, te whakahoki i te mea i kotiti. He mea tino uaua te tutaki a-tinana kite matauranga i te huarahi, kaore he hoki ki muri, kaore he peka ki tahaki. Tutaki tonu atu, tutaki tonu mai, nonoke tonu atu, nonoke tonu mai, a hinga tonu atu.

Ko ta te Wairua ia ki te ngakau tupato, he titiro atu, he whakawatea, he nuku ki tahaki kia watea te huarahi, he uaki i te tatau, he ngakau pai, he rangimarie.

E Ngata korua ko Peneti, ahakoa kua matao te waha ko te ngakau kei te wera nga taringa kei te whakahakiri. Ara ke nga waha korero o nga ohaki a o koutou matua i roto o nga nohanga korero whakapono "i muri nei kia mau ki te whakapono hei matua mo koutou". Kei te ora te ohaki. Ko nga waha korero, me nga uri, i pohehe, kotiti ana. I te kaha o nga hau, wareware ana te ohaki.

Na nga tupuna te whakatauki:—"He taonga maro, ahakoa ora ahakoa mate, ka hoki." Otira kia poipoi ano tou ringa i te taongo. Ka kitea iho kaore e tau, he aha to raruraru o te whakahoki i te taonga o te tangata.

Kaati noa i konci. Kua eke pai tatou ki te tili o tenei maunga, te tau o to tatou Ariki. Kua titiro iho ki nga mania papa-tairite i Heriko, i runga o Maunga Nepo, i te tihi o Pihika.

Na Ihaha Hutana.

Waipawa.

TAKU OATI.

Kotahi tonu taku whanautanga mai ki tenei ao: no reira ko nga mahi pai e taea ana e ahau te mahi, ko nga atawhainga ki aku hoa, ko te kupu e taea ana e ahau te whakahua hei whakahonore mo taku Ariki, me whakarite e ahau inaia nei. Kua e hikitia mo tetahi atu taima, no te mea kotahi tonu taku oranga ki tenei ao.

PIHOPATANGA O WAIAPU.

KOMITI TUMUAKI.

(Standing Committee).

Kua panuitia i Te Toa Takitini o te marama ka huri nei nga ingoa o nga tangata hei mema mo te Komiti o ia Atirikonatanga.

1. He whakaatu tenei kua karangatia e Atirikona Hapata Wiremu te komiti o te Atirikonatanga o Waiapu kia hui i te 20 o nga ra o Maehe.

2. Ko te hui o te Atirikonatanga o Haki Pei hei te ra i muri iho i te whakapuaretanga o Te Aute Kareti, ara hei te 11 o nga ra o Maehe. Ka tu tenei hui o nga Komiti ki te tui o te Pihopatanga i Nepia.

3. Ko te Komiti o te Atirikonatanga o Tauranga kua karangatia kia hui ki Ohinemutu i te ahiahi o te ra o te Tiuka, ara te 28 o nga ra o Pepuere.

NGA RA O RENETI.

Hei te 2 o nga ra o Maehe, ha tinata nga ra o Reneti. Ka maha nga rau tau o te wehenga a te Hahi i enei ra hei ra noho-pukutanga mo nga tangata e whakaaro nui ana ki nga tikanga a te Hahi.

He aha nga mahi e tika ana mo enei ra?

1. Pehia nga hiahia o te tinana. Tetaki kai, tetahi inu ranei, whakakorea. Te paipa, te hikareti ranei, whamutua. Takahia nga hiahia o te taha ki te kikokiko.

Whakangawaritia o hiahia ki nga mahi ngahau, nga purei, ng kanikani, nga pikitia, me era atu takaro a te ao.

2. Whakatipuria te taha ki to wairua. Whangaia to wairua ki nga kai a te Atua. Kia auau ki te karakia, ki te Hapa a te Ariki. Kei mahue to Paipera te korero i tena ra, i tena ra. Whangaia to wairua ki nga taro a te Atua, kia waiho ai to tinana hei pononga ma to wairua. Kua e tukuna nga hiahia o te tinana hei taami i te wairua. Ko te wairua ano hei rangatira mo te tinana. Kei maumauria nga akoranga o nga ra o Reneti.

TE PUKAPUKA O TE MATAURANGA.

OKETOPO 27, Ahiahi. UPOKO 1.

Kia aroha ki te tika, e nga kaiwhakawa i te whenua; te whakaaro ki te Ariki, hei runga i te ngakau pai; te rapu i a ia, hei runga i te ngakau tapatahi;

2 ta te mea e kitea ana ia e te hunga kahore e whakama-tautau i a ia; e marama ana ki te hunga kahore e whakateka ki a ia.

3 Ma te whakaaro tapeka ra hoki ka mawhehe ke ai i te Atua; ko tona kaha, ina pataria, hei whakatau i te he ki te whakaaro-kore;

4 ta te mea e kore te whakaaronui e tomo ki te hinengaro e hanga ana i te kino, e kore e noho ki roto ki te tinana ka riro i te hana.

5 E rere ra hoki i te tinihanga te wairua tapu o te tohutohu; e maiki i te whakaaro kuware; e whakama ina tau mai te he.

6 He wairua aroha ra hoki ki te tangata te whakaaro-nui; e kore e kiia e ia nga ngutu o te tangata kohukohu he he-kore; he kai-whakaatu nei hoki te Atua i ona whatumanawa, he kai-titiro pono i tona ngakau, he kai-whakarongo ano ki ta tona arero;

7 ta te mea kua kapi te ao i te wairua o te Ariki; e matau ana hoki ki te reo te kai-pupuri o nga mea katoa.

8 Ma konei ka kore rawa ai e ngaro te tangata e whakapuaki ana i te kupu tika-kore; e kore hoki te rapu-utu e titaha i a ia ina hopy i te he.

9 E ata uiuia ra hoki nga whakaaro whakatakoto a te tangata whakahawea ki te Atua; e tae hoki ki te Ariki te rongu o ana kupu, e whakakitea ai te he o ana takahi-ture;

10 to te mea e whakarongo ana ki nga mea katoa te taringa hae, kahore hoki e huna te wawara o te amuamu.

11 Heoi kia tupato ki te amuamu hua-kore, puritia hoki te arero kei ngau-tuara; e kore ra hoki e puta kau atu te mea i whakahuatia pukutia; ta te waha korero teka, he whakamate i te wairua.

12 Kua e takare ki te mate, he behe no koutou e ora nei; kua e takina mai te whakangaro e nga mahi a o koutou ringa ringa;

13 ta te mea chara te mate i te mea i hangaa e te Atua; kahore hoki ona ahua-eka ki te whakangaromanga o te hunga e ora ana;

14 i hangaaa nei e ia kia tu nga mea katoa; he ora kei nga whakatupuranga ake o te ao, kahore hoki i reira he rongoa whakangaro, kahore he kingitanga o te reinga ki runga ki te whenua;

15 (he matenga-kore hoki to te tika;)

16 tena ko te hunga whakahawea ki te Atua, ko o ratou ringaringa, ko a ratou kupu hei karanga i te mate; kua noa ki a ia he hoa aroha, memeha iho ratou, me te whakatakoto kawenata ratou ki a ia, no te mea e tau ana ratou mo tona ropu.

KOMIHANA WHENUA MURU.

Kua timata te mahi a te Komihana uiui i nga ahuatanga i murua ai nga whenua o te iwi Maori i tena wahi i tena wahi. Kei Waitara te Roera Komihana e uiui ana i tenei wa i nga raruraru mo te taha ki nga whenua o te takiwa ki Taranaki. I te whakawa o te 14 o nga ra o Pepuere nei, ka ki te roia o te Karauna kaore he take o Ngati Awa ki nga whenua i putake mai ai te whawhai. He iwi ratou i mate i a Waikato, rere atu hoki ki waho o Taranaki. Na te whakaaetanga a Waikato i hoki ai ano ki Taranaki. Ko Wiremu Kingi he tangata i whakatenetene tonu ki te Karauna, a kaore hoki i tika kia whakararuraru ia i nga tangata i tukuna atu ki te ruuri i te whenua. Ko te putake ke o te pakanga o te tau 1863 ko te hiahia o Wiremu Kingi me nga iwi i raro i a ia, kia kore rawa e whakaaetia te hoko whenua ki te pakeha.

I roto i nga whakahioki a te roia mo nga Maori i whakatu ia, kaore nga Maori i te hiahia kia puta mai he painga o tenei whakawa ki te hunga takitahi o te iwi. (haunga ano etahi hua torutoru nei) engari ko nga painga katoa ka waiho e Ngatiawa hei kaupapa taha oranga mo te iwi mo ake tonu atu pera mo te Poari Tiaki o te takiwa ki a Te Arawa. Kua tenoa e nga Maori o Taranaki kia whakahokia mai ki a ratou a Taranaki Maunga, no te mea koinei te tohu mana o nga iwi o te Tai-hauauru atu i Taranaki ki Wharekauri.

Ka mutu te mahi a te Komihana i Taranaki ka haere ki Poneke i te 23 o nga ra o Pepuere. Hei te 23 o Maehe ka tuhera te kooti ki Opotiki. I te 28 ka haere ki Whakatane, i te 31 ka tuhera ki Tauranga. Hei muri i Tauranga ka haere ki te takiwa ki a Ngapuhi. Hei te 20 o Aperira ke tac te Komihana ki Ngaruawahia ki te uiui i nga take e pa ana ki a Waikato. Hei te 2 o nga ra o Mei ka tu te kooti a te Komihana ki Te Wairoa, a hei reira whakahaeretia ai nga take e pa ana ki te takiwa ki te Tai-rawhiti. Ko te ripoota a te Roera Komihana me tac ki te Kawana-tianara i mua mai o te 30 o nga ra o Hune.

(Ko enei korero no te "Herara" o Nepia). £

(Na te Roera Komihana i tu nei ki Waitara ka kore a Ta Maui Pomare e watea ki te whakatau atu i to tatou Pirimia i te hokinga mai i tawahi. Kia ora nga morehu o Ngatiawa. Ko te tumanako o Te Toa Takitini kia tino waimarie ta koutou keehi, kia whai taonga totika ai hei tapaetanga atu ki ena o tatou uri, hei whangai hoki i nga mahi nunui e puta ai he painga ki te iwi mo ake tonu atu. Tokowha tonu nga takuta o te iwi Maori, tokotoru o ratou no Ngatiawa katoa, ko Ta Maui Pomare, ko Te Rangihiroa, ko Erihana. Kia ora koutou me era o o tatou iwi. Na te Etita).

TE TURE REITI 1925, WAHI II.

Mehemea no tetahi tangata motuhake tetahi whenua ka whakaakea ko tona ingoa ki te Rarangi utu Reiti

Mehemea tetahi whenua kei raro i te mana Tiaki o tetahi Poari Whenua Maori o te Kai-tiaki Maori ranei, o te Komihana Tiaki o te Tairawhiti ranei, ka whakaakea ko te ingoa o taua Kai-tiaki ki te rarangi utu Reiti.

Mehemea kei raro tetahi whenua i te mana o tetahi Kaporeihana ka whakaakea ko te ingoa o taua Kaporeihana ki te rarangi utu Reiti.

Engari mehemea kei te iwi-kainga tonu e pupuri ana te mana o tetahi whenua a kaore i nga ropu kua huaina ake nei, ka whakaakea ko te kupu "NATIVES" ara Maori ki runga ki te rarangi utu Reiti.

(Tekiona 106.)

Ina whakahaeretia he Pooti e tetahi Kauti Kaunihera ropu pera ranei mo tetahi take e whai mana ana te iwi-kainga ki te pooti, ko taua mana pooti o te iwi-kainga ka whakahaeretia i runga i tenei ahua e whai ake nei ara:—

- (a) Mo nga whenua kei raro i te mana tiaki o tetahi Poari Whenua Maori ma te Perchitini o taua Poari e tuku te Pooti.
- (b) Mo nga whenua kei raro i te mana o te Komihana Tiaki o te Tairawhiti ma taua Komihana e tuku taua Pooti.

- (c) Mo nga whenua kei raro i te mana tiaki o te Kai-tiaki Maori ma taua Kai-tiaki Maori e tuku taua Pooti, a ranei ma tetahi tangata i whakamanaia nei e ia o aua Kai-tiaki e tuku taua Pooti.
- (d) Mo nga whenua Kaporeihana ma te Tiamana o te Komiti whakahaere a ranei ma tetahi atu tangata i whakamanaia e taua Komiti e tuku taua Pooti.

Mo etahi atu whenua Maori kaore nei i raro i te mana o nga ropu Tiaki kua huaina ake nei, a e rua nuku atu ranei nga tangata whai-paunga ko te tangata maana e tuku taua Pooti ma te Tiaki Komihana ranei o te Kooti Whenua Maori e whakamana, a mehemea kei te ngaro taua Tiaki, Komihana ranei ma te Kai-rehita taua tangata e whakamana, engari ia ko te tangata anake e whai paunga ana ki te whenua e ahei ana kia whakawhiwhia ki taua mana Pooti.

Ko ia tangata e whakawhiwhia ana kite mana Pooti mo ia whenua ka whakaekea tona ingoa ki te rangi atu Reiti a ka tukua atu ki a ia nga tonu Reiti mo taua whenua.

(Tekiona 107.)

Ki te kore tetahi Poari Whenua Maori te Komihana Tiaki o te Tairawhiti ranei, te Kai-tiaki Maori ranei e utu i nga moni Reiti i roto i te iwa marama i muri iho o te ra i tonoa ai kia utua e ratou ka whakaekea aua moni Reiti hei nama ma te hunga nona te whenua, a ka ahei kia whaia nga ritenga whanui o te Ture hei whakaea mo aua moni Reiti.

Mehemea ka hiahiaia ma te hunga whai-paunga e whakaea nga Reiti o tetahi whenua Maori me tuku atu tetahi tono pera ki te Kai-rehita, engari me fae atu taua tono ki taua Kai-rehita i roto i te rua tau i muri iho i te tononga tuatahi i aua Reiti.

Ka kiia aua tono he tono kia whakataua hei Mokete mo aua Reiti ki runga ki te whenua, a ka kahititia te uiuinga ki te wahi e whakaarohia ana e te Kooti e tika ana.

I te wa e uiuia ai taua tono ka whakarongona e te Kooti nga whakahe a ia Kai-tiaki a ia tangata whai-paunga ranei e hiahia ana ki te whakaha.

I muri iho o taua uiuinga, mehemea ki te marama i te Kooti e tika tonu ana aua Reiti kia utua, me whakaputa e ia taana Ota mo aua moni Reiti apiti atu ki nga moni taumaha mo te whakahaerenga o te tono, a ka ahei kia rehitatia tena Ota hei Mokete ki runga ki te Taitara o te whenua.

I runga i taua uiuinga ka whai mana te Kooti ki te whakatau ma tetahi atu whenua e whakawaha te katoa tetahi wahi ranei o taua Mokete mo aua moni Reiti, ka whai mana ano hoki te Kooti ki te tino whakakore atu i te taumaha utu mo katoa o aua Reiti mo tetahi wahi ranei mehemea ka whakaaro te Kooti i runga i te uaua o nga huarahi oranga o te hunga whai-paunga he taumaha rawa taua kawenga Reiti ki runga ki a ratou.

Hei huarahi e ca ai tetahi Ota Mokete ka whai mana te Kooti ki te whakatu i tetahi Rihiiwa, ka whakawhiwhia taua Rihiiwa ki nga mana rihi i te whenua. E whai mana ana kia whakaturia ko te Poari Whenua Maori ko te Kai-tiaki Maori ranei hei Rihiiwa, a ko nga pukapuka katoa e hainatia ai e taua Rihiiwa ka ahei kia Rehitaia ki runga ki te Taitara o te Whenua.

I te wa e maa ana te mana o tetahi Ota Mokete kaore e ahei te hunga whai-paanga kite rihi, mokete, hoko ranei i taua whenua me matua whakaae ra ano e te Kooti e te Ropu Tono Reiti ranei kei i a ia nei e pupuri ana te mana o taua Ota Mokete.

Ka ahei te Kooti te wawahi i te toputanga Reiti ki runga ki ia tangata whai-paanga ki runga ranei i ia wawahanga o te whenua ki te whakatapu ranei i nga moni o ia Ota Mokete i whakataungia ki runga ki te whenua ki te tangata whai-paanga ranei.

Ki te roherohea tetahi whenua ka wehewehea ano te toputanga moni Reiti ki runga ki ia wawahanga i runga i te kaupapa eka whenua o ia o ana wahanga otira ka whai mana te Kooti ki te whakatau i ana moni Reiti i runga i tetahi atu huarahi e marama ana ki a ia.

Ina utua etahi moni Reiti e tetahi Kai-tango rihi, Kai-tango Mokete ranei o taua whenua ka whai mana ia tangata o raua ki te pupuri i tetahi wahi o nga moni reti hei whakaea i taua moni Reiti engari kaua e nuku atu i te reti o te hawhe tau te reti e puritia i ia tau.

(Tekiona 108.)

Mehemea ki te takoto nana tetahi Mokete moni Reiti mo te kotahi tau i muri iho o te Ota a te Kooti ka whai mana te Kooti, ina whakaaetia e te Minita Maori, ki te whakataka i taua whenua ki raro ki te mana o te Kai-tiaki Maori kia hokona e te Kai-tiaki Maori hei whakaea mo taua Mokete moni Reiti.

I tena wa ka whai mana te Kai-tiaki Maori ki te hoko ki te Mokete ranei i te whenua i runga i taua huarahi i pai ai.

Ko nga moni hoko, mokete ranei e puta mai ana i runga i te whakahaerenga a te Kai-tiaki Maori i tenei mana, ka whakapana e ia hei utu i ona raruraru, hei utu hoki i nga Mokete moni Reiti, a ko nga toenga ka utua atu e ia kite Poari Whenua Maori kia utua e taua Poari ki te hunga whai-paanga engari mehemea kaore i te marama i te Poari ko wai taua hunga whai-paanga me tuku e ia he tono ki te Kooti kia whakaputaina mai he Ota whakautu ko wai na ana tangata.

Ina whakaaetia mai e te Minita Maori ka whai mana te Kai-tiaki Maori ki te whakahaere i enei mana hoko mokete ranei ki runga ki nga whenua tiaki e whakamaramatia nei i te Tekiona 105 o tenei Ture.

(Tekiona 109.)

Ka kua he Kai-noho no tetahi whenua te tangata kei runga i taua whenua e noho ana e mahi ana ranei, ahakoa e hara taua tangata i te tangata whai-paanga ahakoa kei te rihi atu te

whenua ki aia kei te noho noa iho ranei ia i runga i tau whenua.

Kaore he ritenga e whakaekea ai te ingoa o taua tangata ki runga ki te Pukapuka utu Reiti engari ahakoa tena ahua ka whai mana te Poari Whenua Maori te Ropu tono Reiti ranei ki te hamene i taua tangata kia utu i nga Reiti i whakataua ki runga ki te whenua mo te wa i runga nei ia i taua whenua e noho ana e mahi ana ranei, ahakoa i tukua atu he tono utu ki aia kaore ranei.

Ko te tangata e whakataua ana i noho i mahi ranei ki runga ki tetahi wahi o tetahi whenua, ka kua i noho ki runga ki katoa o taua whenua, a kei runga i taua tangata te kawenga whakawatea i a ia i tena kupu whakapae.

Ka whai mana te Kooti ki te nui ki te whakatau hoki i te tangata kei runga i te whenua e noho ana e mahi ana ranei, ahakoa taua tangata he tangata whai-paanga kaore ranei, ka ahei ano hoki te Kooti ki te whakatau i te nui o nga moni Reiti e tika ana hei utunga ma taua tangata.

A ina puta te Ota a te Kooti whakaingoa i taua tangata ka whai mana te Poari Whenua Maori te Ropu tono Reiti ranei ki te hamene i taua tangata kia utu i nga moni Reiti i whakataua nei e te Kooti hei utunga maana.

(Tekiona 110.)

Mehemea ki te utua e tetahi o te iwi-kainga nga moni Reiti i mua o te whakataunga a te Kooti i aua moni hei Mokete ki runga ki te whenua ka whai mana te Kooti ki te whakatau i taua Ota Mokete ki te tangata naana nei aua moni Reiti i utu, ka whai-mana hoki te Rihiiwa o taua whenua ki te tuku i te rihi o taua whenua ki te tangata nana nei aua Reiti i utu. Ko enei ritenga ka pa ano ki nga Reiti i utua i whakataua ai ranei kia utua i mua atu o te paahitanga o tenei Ture.

(Tekiona 111.)

Ka whai mana ia Ropu tono Reiti ki te whakakore ki te whakaiti iho ranei i nga Reiti hei utunga ma tetahi whenua ki te hiki ranei i te wa hei utunga mo aua Reiti, ka whai mana te Kooti ki te whakatau i tetahi wahi o te whenua mo te Ropu tono Reiti hei utu mo nga moni Reiti, ki te whakatau ranei i taua wahi whenua mo te Karauna a ma te Karauna e utu nga moni Reiti.

(Tekiona 113.)

Ina roherohea tetahi whenua ka whai mana te hunga whai-paanga o tetahi wawahanga o taua whenua ki te utu i nga Reiti e tika ana mo taua wahanga a mehemea ki te utua e ratou ka ahei kia whakawateatia taua wahi o te whenua i te Ota Mokete.

(Tekiona 115.)

Ahakoa te takoto ke o nga ritenga o tenei Ture ka mau tonu te mana o ia whakataunga hamene utu Reiti i whakataua nei i raro i te Ture Whakatikatika i te Ture Reiti 1910.

(Tekiona 117.)

HE KUPU TŌHUNGA

Na R.T.K.

He kupu enei e akona ana e nga tangata matau o te pakeha, ina ka kawea atu i roto i te rourou hei ako hoki ma tatou.)

Then gently scan your brother man,
Still gentler sister woman;
Tho' they may gang a kennin' wrang,
To step aside is human.

—Burns.

Kia ata whakatatare ki tou taina tane,
Kia ngawari atu ia ki tou tualine;
Ahakoa e he iti nei pea raua,
Ko ta te tangata hoki he kotiti.

—Purana.

Kua tuhia ano e au etahi kupu matau a Purana, a te tino tohunga o te Kotimana. Ko ta Purana mahi he parau whenua; ko te ao tona whare-wananga; i tino mohio ia ki te ahua o te tangata he kotiti me ia ake i kotiti. E tohutohu ana a Purana kia kaua e kakama ki te whakatatare ki nga he o etahi atu a kia ngawari rawa ki nga he o te Wahine. Kaa e panuitia nga makenu o te wahine engari hipokina ki te aroha, no te mea "Ko ta te tangata he kotiti." E ki ra te Karaipiture, "Kahore he tangata tika kahore kia kotahi."

... young men's love, then lies
Not truly in their hearts, but in their eyes.

—Shakespeare.

E pono ana kahore i o ratou ngehau engari kei o ratou kanohi.
... ko te aroha o nga taitama

—Hakipia.

Ko te hohoro tonu o te pirangi o Tama ki a Hine, o Hine ranei ki a Tama, e kii ana e te pakeha "Love at first sight." "He aroha ohore." Ki a au ia kahore he aroha penei. Ko te pirangi noa iho e kii nei he aroha. Ko te aroha he mea ata tipu, me whangai; no te ngakau ebara i nga kanohi i nga taringa ranei. Ko enei kupu e tika ana, e tino tika ana mo nga kotiro e pirangi noa nei ki nga tangata tauhou a e whakalahewa nei ki nga tangata e tino mohio ana ratou.

For what is wedlock forced, but a hell,
An age of discord and continual strife?
Whereas the contrary bringeth bliss,
And is a pattern of celestial peace.

—Shakespeare.

He aha oti te marena i tohea, he reinga,
He oranga kowhetewhete, he ririri mutunga-kore?
Ko te marena aroha ia tona hua he koa,
A he tauira no te rangimarie o te rangi.

—Hakipia.

Ahakoa kua waenganuitia taua ki roto o te ao hou e riro nei ma nga tamariki ano e whiriwhiri he tane he wahine ma ratou

tera ano etahi tangata kei te mau tonu ki te tikanga tawhito ara ma nga matua e whakarite he tane ma ratou tamahine, a ki te kore nga tamariki e whakaae ka tohea, ka whakatumatumatia. Mo tenei tu marena nga kupu a Hakipia. Ka mutu tonu te marena tika he marena i runga i te aroha. Ki te kore tona ko te mutunga, "he reinga, he kowhetewhete, he riririri kuku-meroa," he mahue.

. I am a man
More sin'd against that sinning.
—Shakespeare.

. He tangata akau.
Nui atu toku harangia i toku hara.
—Hakipia.

He kupu enei kua waihotia e te pakanga hei whakatuhi a he kupu aroha hoki. Tokotoru nga tamahine a Kingi Rea, ko Goneril (Konorira) ko Regan (Rekana) ko Cordelia (Koteria). I te mea kua kaumatua rawa a Rea ka puta te whakataro i a ia kia tukuna tona kingitanga ki ana tamahine. I ui ia ki o ratou mo te ratou aroha ki a ia; i rite tonu te whakautu a nga tuakana mo te nui whakaharahara o raua aroha ki te raua matua. Ko o raua aroha he patipati, he tipatipa, kia tukuna ai ki a raua nga wahi nui i te kingitanga. Ko te ngakau ia o Koteria i aroha i noho-puku. I te uunga a tona matua ki a ia mo tona aroha kia whiwhi ai ia ki te wahi tuatoru o te kingitanga kahore ana kupu. I te tohe a te kingi kia whai kupu ia ko tana whakahoki, "E kore e taea e au te hiki ake toku ngakau ki toku waha." "I cannot heave my heart into my mouth." Ko te ririririra tenei o te kingi, kahore he wahi o te kingitanga i hoatu mo Koteria. Ko Koteria i haere raua ko tana tane ki Wiwi noho ai. Taka ana te kingitanga ki a Konorira raua ko Rekana marakerake ana to raua tinuhanga, to raua kino; ko te mutunga ka peia to raua papa ki waho o raua whare. I a Rea e wairangi haere ana i te koraha ka puta he marangai nui; ka heke te ua, ka kowha te uira, ka haruru te whatitiri. Hei konei ka kungata e Rea ana tamariki i mau kino nei i a ia, mo te kore aroha; ka kowhetetia e ia te ua, te uira, te whatitiri, mo te whakahoa ki ana tamahine ki te patu i a ia:—

But yet I call you servile ministers,
That with two pernicious daughters join
Your high-engender'd battles 'gainst a head
So old and white as this. O! O! 'tis foul!
Ka kii koutou e au he pononga taurekareka,
I whakahoa nei ki aku tamahine kikino
Mo a koutou pakanga whakataka ki te mahunga
Kua kaumatua, kua hina. Aue! Aue! e te kino!

I te mate o te kingi ka tomo ia ki tana whare pamanaki nei takoto ai; warewaretia ake te kino o te whare i te nui o te mate. Hei konei ka puaki i a Rea etahi kupu matau:—

The art of our necessities is strange,
That can make vile things precious.

He tipua hoki tenei mea te mate,
E mea nei i nga mea weriweri hei taonga.

Na nga rongokino i tiki a Koteria i te whenua kia hoki mai ki tona papa. No Rea e patua ana e te marangai i puta ai i a ia nga kupu o te whakaupoko. "He tangata ahau, nui atu toku harangia i toku hara." He he ano pea o Rea engari ko te hara o ana tamahine kia ia kahore i rikarika—kahore ia i tika kia peratia. Waihoki he he ano pea o te tangata engari ko nga kino take kore a etahi atu ki a ia kahore i rikarika. I etahi wa ka whakaaro au nui atu toku harangia i toku hara.

But it is a common proof,
That lowliness is young ambition's ladder,
Whereto the climber—upward turns his face;
But when he once attains the upmost round,
He then unto the ladder turns his back,
Looks in the clouds, scorning the base degrees
By which he did ascend.

—Shakespeare.

He mea tenei kua kitea,
Ko whakaati te arawhata o ngakau—wawata,
I titiro whakarunga ai nga kanohi o kai-piki;
Otira ekengia ana te huapae whakamutunga,
Hurihia ake tona tuara ki te arawhata,
Whakamau ana te titiro ki nga kapua, whakahawea ana
ki nga huapae o raro
Ma reira nei tona pikinga ake.

—Hakipia.

He kupu tino tohunga enei. I huaina a Hakipia ko te kai-whakamaori o te ngakau. E rite ana ana kupu ki te whakaata hei whakaatu mai ki te tangata i te ahua o tona ngakau. Ko te ahua tenei o te tangata wawata, o te tangata kino, o te tangata whakahi, pera me nga tamahine a Kingi Rea i wawata nei ki te torona o te raua papa engari no te raua ekenga ka wareware te raua papa, te huarahi, te arawhata i piki ai raua. Pera ano hoki me etahi tamarii e whakahawea nei ki o ratou matua na reira nei ratou i kiia ai he tangata.

Anei ano etahi kupu a Hakipia mo te whakahi o etahi tu tangata:—

Small things make base men proud.
Ma nga mea ririki noa e whakahi ai te kuare.

Ki te whakamua te tangata kuare ka whakahi; ki te whiwhi enei te tangata ki tetahi turanga teitei kahore nei i tika mona ka pohohe he kingi ia. Ko te rangatira toto kahore he take e whakahi ai. I te tononga i a Te Kani-a-takirau kia tu hei kingi mo te Iwi Maori kahore ia i whakahe no te mea he kingi tonu ia, mai i ona tupuna rauo. He kupu tohunga nga kupu a Hori Mahue o Te Araroa: "Kaua e whaia nga turanga tiketike, kei taka koe haruru ana to taunga ki raro, ka rangona e te ao katoa; kia hakahaka noa kia taka rawa ake ai koe ko koe anake e mohio."

THE MERCHANT OF VENICE.

TE TANGATA WHAI-RAWA O WENITI.

(He mea whakamaori o P. Te Hurinui.)

Whakamarama: Ko te tangata nana i tubitahi tenei korero pakiwaitara ko Wiremu Hakiopia tona ingoa, a he tino tohunga no te Ingarahi mo te mohio ki te whakatakoto korero ataahua, me te mau hoki i a ia o nga korero nunui o te reo Ingarahi. Kua taunga tatou te iwi Maori ki etahi o ana korero itemea kua oti etahi o ana kupu nunui te whakamaori e to tatou hoa e R. T. K. Otira katahi ano ka oti te whakamaori o tetahi o ana korero pakiwaitara mai i te timatanga tae noa ki te mutunga. Ko enei tu korero e ingoatia ana e te pakeha he purei, ara "play." Ko te tangata nana i whakamaori ko P. Te Hurinui, ko tetahi o ana ingoa ko Jones, ko te tiamupiana i te whakataetae tenihi a nga Maori i tu ra ki Rotorua i te marama o Aperira i te tau nei. He maha nga wahi o te purei nei, me nga kitenga i tena wahi i tena wahi. Tena e alua tauhou ki te Maori tuturu te mabi nei, otira kei te mohio nga tamariki kua tae ki te ono o nga turanga o roto i nga kura. Kana hei hoha ki te korero tonu kia tino marama ai. He tino tohunga no te ao katoa te tangata nei a Hakiopia. Kua tonu te Etita ki a Mr. W. A. G. Penlington, M.A., tumuaki o te High School o Heretaunga nei kia whakamaramatia mai e ia te tikanga o tena wahi o tena wahi, kia marama ai ki te hinengaro Maori.

Nana enei whakamarama: I whanau a Hakiopia i te tau 1564, a i mate i te tau 1616. Ka neke atu i te toru rau nga tau o te tubituhinga i tenei korero, e kija nei ko "Te tangata whai-rawa o Weniti."

WAHI I. Kitenga tuatahi.

Ka tutataki etahi hoa ki nga tiriki o tetahi taone ko Weniti te ingoa. Kei reira e korero haere ana. Kei roto i taua hunga a Patanio raua ko Anatonio etahi tino tangata o te korero pakiwaitara nei. Ka whakaatu a Patanio i tana raruraru ki a Anatonio, ara ko tana raruraru he nama moni e kore rawa e taea e ia te whakarite. Kei te kaha rawa tana hiahia moni kia pai ai taua whakatata atu ki tetahi wahine e arohatia nuitia ana e ia, ko Potia te ingoa, he wahine rangatira, he wahine ataahua, a e tino kaha ana tana hiahia kia riro mai a Potia i a ia hei wahine tuturu maha. Ka whakaatu a Anatonio i tana whakane ki te tuku moni atu ma Patanio, engari kaore rawa ana moni. Ko ana rawa he kaupuke me nga taonga kei roto i ana kaupuke, engari he te moni katoa e haere ana. Otira kei te whakane tonu ia ki te moni moni: ai ma Patanio mehemea ka kitea he tangata e whakane ana ki te tuku moni mai ki a ia.

TE TANGATA WHAI-RAWA O WENITI.

Herita: Pewhea to whakane mo tana hoa o tana atu i a ia ra, te tahi o nga tangata uri rangatira o Kotarani?

Pohia: He tangata pai a ia, mo te noho tahi nei. Ina hoki ra, i pokia tana taringa e te tangata o Ingarangi: ino ana a ia ma ana hei nagki i te wa e mohio ai a ia ka taea e ia. Ki taku mohio ka awhinatia a ia e te tangata o Paranihi: otira, kua oati pera a ia.

Nerita: E pewhea ana koe ki te tai tana o Tiamana nei, ki te ira-mutu e te Tiuka o Hakoni?

Pohia: He kino i te ata i te wa e tangata ora ana: a, he tino kino rawa i te ahiahi i te wa kua haurangi. I ana wa pai neke iti iho ia i te tangata: a, i ana wa kua tino kino neke iti ake tana pai i to te karache. He pai ke te tupono mai o etehi aitua i taku riro maana.

Nerita: Mehemea ki te wia a ia ko ia teteahi e whakamatau ki te tohu i te pouaka tika: a, ka tupono ai tana tohu i te pouaka tika, ka takahi ra hoki koe i te whakaaro... o to matua, mehemea ki te kore koe e pai ki a ia.

Pohia: Noreira kei tupono mai tenei aitua, me whakanoho e koe he oko waina ki te taha o te pouaka he. Notemea, ka noho te rewera ki rto me te whakawai ki waho, ka tohu tonu a ia ki tera. Ka mahia e ahau nga mahi katoa i mua o taku rironga hei wahine ma tona pumgorungoru ngongo wai.

Nerita: Kaati ra, e hine, te manawapa kei riro koe i teteahi o enei tangata uri rangatira: kua korero mai ratou ki ahau i o ratou whakaaro mo te hoki ki o ratou kainga. Kua mutu te whakaaromai ki koe, me unu rawa te here a to matua, ara, e mea ana ratou me riro koe i teteahi atu huarahi kua ma te tika o te tohu i te pouaka.

Pohia: Ahakoa nobo ahau a kuitia, pera me Hipera, kamate hakeore ahau pera me Taiana, engari, me riro rawa ahau i runga i te huarahi i whakaritea e tooku matua i tana ohaki. E koa ana ahau mo te ngawari o nga whakaaro o tona ropu whai-wahine: notemea, kaore he mea kotahi o ratou ka ore ahau i te koingo kia ngaro atu i ahau. Me poroporoaki atu kia pai ta ratou haere.

Nerita: Kaore ia nei koe i te whakaaro ake, e hine, i te wa ano e ora ana to papa, mo teteahi tangata no Weniti, he tangata e rapu ana i te matauranga, a, he toa hoki ki te whawhai, i haere tahi mai rana ko te Ariki o Monowherata?

Pohia: Ae, ae, ko Patania. Ki taku mahara ake koi ra tana ingoa.

Nerita: Ka tika, e hine, ko ia o nga tangata katoa, e ai ki te titiro a okukanohi pohehe, i tika kia whiwhi ki te wahine atahua.

Pohia: Kei te kaha taku mahara ake ki a ia. A, e tika ana, e rite ana hoki o korero whakapa ipai moua.

(Ka putamai he pononga.)

He aha ano hoki tena? He aha te korero?

Pononga: Ko nga manuhiri toko wha kei te tatarinui ki a koe. Kei te takatu ki te haere. Kua taemai hoki te karere a te tuarima, a, me tana ki mai ko tana ariki, ko te Piriniha o Morako, kei tenei po taemai ai.

Pohia: Mehemea ka rite taku koa i te powhiritanga i te tuarima i taku koa i taku tukunga ake i enei tokowha, ka tino hari ahau moona e haeremai nei. Mehemea ona whakaaro ano kei o te tangata tohu, a tona ahua kei to te rewera, he pai ke me whakamate ahau e ia i te riro oku hei wahine maana. Haeremai ra, e Nerita. E tutakina atu te taiepa i muri i teteahi whai-wahine, e patuki mai ana teteahi i te tatatau.

(Ka puta ki waho.)